

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

PECULIARITIES OF PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL TRAINING OF FUTURE HIGHER EDUCATION LECTURERS

Проблема належного рівня підготовки майбутніх викладачів вищої школи в українських закладах вищої освіти набуває неабиякої актуальності, оскільки належний рівень підготовки є запорукою не лише якості освіти, спрямованої на підготовку висококваліфікованих педагогічних кадрів, а й процесу забезпечення кваліфікованими кадрами усіх сфер державного господарювання.

Мета статті – розкрити сутність та особливості психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів вищої школи та її особливості, виокремити та проаналізувати структуру професійної діяльності викладача вищої школи. Для реалізації мети дослідження було використано комплекс теоретичних методів наукового пізнання: вивчення, аналіз, синтез, порівняння, узагальнення нормативно-правових документів і наукової літератури з проблеми дослідження, систематизація і узагальнення отриманих даних, педагогічне моделювання, що дали змогу з'ясувати сутність та особливості психолого-педагогічної підготовки майбутнього викладача вищої школи, а також структуру професійної діяльності викладача закладу вищої освіти.

У статті уточнено сутність поняття психолого-педагогічна підготовка, психолого-педагогічна система; 2) охарактеризовано складники професійно-особистісного становлення і розвитку майбутнього викладача закладу вищої освіти; 3) виокремлено та проаналізовано рівні професійної діяльності майбутнього викладача вищої школи. Доведено, що на сучасному етапі свого розвитку система вищої освіти України перебуває на щаблі інновацій та змін, саме тому питання особливостей психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів вищої школи набуває все більшої актуальності.

Професійно-особистісне становлення і професійний розвиток майбутнього викладача закладу вищої освіти поєднує в собі професійну спрямованість, професійне самовизначення, професійну самореалізацію і професіоналізм викладача. Професійна діяльність викладача потребує визначених соціально-психологічних рис і властивостей його характеру, а саме: загальногромадянських, морально-педагогічних, педагогічних, соціально-перцептивних, індивідуально-психологічних і психолого-педагогічних. За структурою професійна діяльність майбутнього викладача вищої школи є мультирівневою, оскільки вимагає виконання професійних завдань на навчальному, методичному, науковому та організаційному рівнях.

Ключові слова: педагог, здобувач освітніх послуг, заклад вищої освіти, професійна підготовка, освітній процес, соціально-психологічні риси і властивості характеру.

The problem of proper level of training of future higher education lecturers in Ukrainian higher educational establishments is becoming extremely relevant, as proper level of training is a guarantee of both high-quality education aimed at training highly qualified lecturers and the process of providing highly qualified teaching personnel in all areas of public administration.

The purpose of the scientific paper is to reveal the essence and features of psychological and pedagogical training of future higher education lecturers and its features, to single out and analyze the structure of professional activities of a higher education lecturer. To achieve the aim of the study a set of theoretical methods of scientific knowledge was used, namely: examination, analysis, synthesis, comparison, generalization of legal documents and scientific literature on the research problem, systematization and generalization of data received, pedagogical modeling, which allowed to clarify the essence and features of psychological and pedagogical training of a future higher education lecturer, as well as the structure of professional activity of a higher education lecturer.

The essence of the concepts of psychological and pedagogical training, psychological and pedagogical system is clarified in the article; 2) the components of professional and personal formation and development of a future higher education lecturer are characterized; 3) the levels of professional activity of a future higher education lecturer are singled out and analyzed. Thus, at the present stage of its development, the system of higher education of Ukraine is at the level of innovation and change, which is why the issue of the peculiarities of psychological and pedagogical training of future higher education lecturers is becoming increasingly important.

Professional and personal development and professional growth of a future higher education lecturer combines professional orientation, professional self-determination, professional self-actualization and professionalism of a lecturer. In turn, the professional activities of a lecturer require certain socio-psychological traits and properties, namely: civil, moral and pedagogical, pedagogical, socio-perceptual, individual and psychological, psychological and pedagogical. The structure of the professional activities of a future higher education lecturer is multilevel, as it requires the performance of professional tasks at the educational, methodological, scientific and organizational levels.

Key words: lecturer, higher education student, higher educational establishment, professional training, educational process, socio-psychological properties and character traits.

УДК 37.013.77:[378.091.12.011.3-051:796]
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/33-1.21>

Радзівілова І.А.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри психології і педагогіки
Київського міжнародного університету

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Стрімкий розвиток суспільства та виклики сьогодення поклали початок реформування системи вищої освіти не лише в Україні, а й в усьому світі. Тому актуальною стає проблема належного рівня підготовки майбутніх викладачів вищої школи в українських закладах вищої освіти, що є запорукою не лише якісної освіти, спрямованої на підготовку висококваліфікованих педагогічних кадрів, а й процесу формування наукової еліти країни, що забезпечить кваліфікованими кадрами усі сфери державного господарювання.

Відповідно до державних документів Закону України «Про освіту» [6], Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 років [3], пріоритетними завданнями освітньої політики є оптимізація системи освіти впродовж 2015-2025 років, застосування новітніх інформаційних ресурсів та інтернет-Оплатформ в освітньому процесі, а також реформування системи підготовки й перепідготовки педагогічних та управлінських кадрів в освітньому секторі, що забезпечить високі соціальні стандарти для працівників освітньої сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У сучасній педагогічній науці є велика кількість наукових праць, в яких відображено проблеми та особливості підготовки майбутніх викладачів закладів вищої освіти, а також інші аспекти, які є невід'ємною частиною їх підготовки. XXI століття висуває принципово нові вимоги до особистості майбутнього викладача вищої школи, його особистісних та професійно важливих якостей [7].

Наприклад, у працях С.В. Кабанової, Л.А. Корнілової, З.П. Красноок описано психолого-педагогічну компетентність викладачів технічних закладів освіти [2, с. 158], І.А. Княжевої проаналізовано особливості методичної підготовки майбутніх викладачів педагогічних дисциплін в умовах магістратури, Н.М. Мирончук [5, с. 130] зосереджено увагу на важливості педагогічного супроводу майбутніх викладачів вищої школи у процесі професійної підготовки.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Відповідно до проаналізованих наукових розвідок із цієї теми у педагогічній царині варто зауважити, що різні аспекти психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів вищої школи є досить актуальними і потребують ґрунтовного дослідження. До того ж попри тривалий інтерес науковців до питань підготовки майбутніх викладачів вищої школи питання особливостей психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів вищої школи залишається нерозв'язаним.

Мета статті – розкрити сутність та особливості психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів вищої школи та її особливості, виокремити й проаналізувати структуру професійної діяльності викладача вищої школи.

Завдання дослідження: 1) уточнити сутність поняття психолого-педагогічна підготовка, психолого-педагогічна система; 2) охарактеризувати складники професійно-особистісного становлення і розвитку майбутнього викладача закладу вищої освіти; 3) виокремити рівні професійної діяльності майбутнього викладача вищої школи та проаналізувати їх.

Методологія та методи дослідження. Для реалізації мети дослідження було використано комплекс теоретичних методів наукового пізнання: вивчення, аналіз, синтез, порівняння, узагальнення нормативно-правових документів та наукової літератури з проблеми дослідження, систематизація і узагальнення отриманих даних, педагогічне моделювання, що дали змогу з'ясувати сутність та особливості психолого-педагогічної підготовки майбутнього викладача вищої школи, а також структуру професійної діяльності викладача закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Серед педагогічних працівників освітньої галузі одне з найважливіших місць посідають викладачі вищої школи, оскільки саме вони займаються викладанням профільних / спеціальних дисциплін студентам, які в майбутньому працюватимуть у різних сферах. Тому однією з найважливіших вимог до викладача є високий рівень його науково-професійних знань з окремої галузі, в якій він викладає.

Особливість діяльності викладача закладу вищої освіти полягає у тому, що це складний і багатогранний процес, який передбачає поєднання багатьох компонентів і реалізацію численних освітніх функцій. Реалізуючи різні освітні цілі, викладач виконує певні види діяльності: педагогічну, науково-дослідницьку, професійну та громадську.

Психолого-педагогічна підготовка – це система засвоєння педагогом основ педагогічної психології, психології розвитку, вікової психології, педагогічної майстерності, теорії навчання та виховання, методик викладання. Під психолого-педагогічною системою професійно-особистісного становлення і розвитку педагога розуміють процес розвитку, саморозвитку педагога під час вирішення ним професійних педагогічних завдань, оволодіння професійними компетенціями [1, с. 20].

Варто зауважити, що є чотири складники професійно-особистісного становлення і розвитку майбутнього викладача закладу вищої освіти, як-от: професійна спрямованість, професійне самовизначення, професійна самореалізація і професіоналізм викладача. Професійна спрямованість викладача – це інтерес до обраної професії, професійні нахили та обрання майбутньої професії за покликанням.

Професійне самовизначення – це процес професійної орієнтації особистості з метою само-

розвитку та самореалізації духовних прагнень індивідуума в широкому спектрі професій. Професійна самореалізація – це реалізація вроджених та набутих знань, вмінь та навичок індивідуума в окремій професійній діяльності.

Професіоналізм викладача – це якісна характеристика педагога, що показує не лише ступінь володіння педагогічною майстерністю, а й вміння застосувати на практиці усі набуті знання та навички. У процесі взаємодії вищезазначені складники формують взаємопов'язаний комплекс, що є основою якісної підготовки майбутнього викладача вищої школи.

Відповідно до наукових розвідок Лук'янової Л.В. (2016), професійна діяльність викладача потребує визначених таких соціально-психологічних рис і властивостей його характеру:

- загальногромадянські риси: широкий світогляд, принциповість і стійкість переконань; громадська активність і цілеспрямованість; патріотизм і добре ставлення до представників інших національностей і культур; гуманізм, високий рівень свідомості; оптимізм (віра в людей, в свої сили і можливості); любов до праці;

- морально-педагогічні якості: висока моральна зрілість, справедливість і об'єктивність; педагогічне прагнення до наукової ерудиції, високий рівень загальної культури; високий рівень моральних відносин з людьми; акуратність і охайність; чесність, дисциплінованість, вимогливість до себе; вміння спілкуватися з людьми;

- педагогічні якості: педагогічна спостережливість; педагогічна увага; педагогічний такт; педагогічна інтуїція; володіння педагогічною технікою та майстерністю; професійна працездатність;

- соціально-перцептивні якості: високий рівень соціального сприйняття і спостереження дійсності; активна інтелектуальна діяльність (систематизація та узагальнення соціального досвіду); швидкість орієнтації в педагогічних ситуаціях; висока культура мови; володіння мімікою, тоном, голосом, рухами, жестами;

- індивідуально-психологічні особливості: висока зацікавленість, любов до студентів і потреба працювати з ними; твердість характеру, витримка і вміння володіти собою; самостійність у вирішенні життєво важливих завдань;

- психолого-педагогічні здібності: адекватне сприймання людини і уважність до нього; прогнозування шляхів формування особистості студента; здатність передбачати можливі результати; виховний вплив на колектив і особистість [4, с. 131].

Саме тому усі зазначені вище соціально-психологічні риси і властивості є невід'ємною частиною портрету успішного та висококваліфікованого викладача закладу вищої освіти, оскільки саме з їх допомогою викладач може побудувати цілісний і продуктивний освітній процес, застосовувати

новітні освітні технології і передати свій досвід, знання, практичні вміння та навички майбутнім викладачам вищої школи.

Загалом особливістю професійної діяльності майбутнього викладача вищої школи є те, що вона за своєю структурою є мультирівнева, оскільки вимагає виконання професійних завдань на різних рівнях:

- на навчальному рівні – проведення навчальних занять (лекцій, практичних, семінарських). У професійній діяльності викладача закладу вищої освіти проведення навчальних занять займає частину річного навантаження і саме від вдалого та якісного проведення цих занять залежить рівень підготовки майбутнього викладача вищої школи та його професіоналізм;

- на методичному рівні – підготовка до проведення занять; підбір навчально-методичних матеріалів, ситуаційних і тренінгових вправ, тестів; написання та підготовка до видання підручників, навчальних посібників, практикумів, довідників, методичних рекомендацій для викладача та студента; підготовка науково-методичних матеріалів до виконання курсових і дипломних робіт (проектів), практик, самостійної роботи студентів; підготовка і впровадження комп'ютерного програмного забезпечення навчальних дисциплін; розробка і впровадження нових форм, методів і технологій навчання; вивчення і впровадження передового досвіду організації освітнього процесу; розробка освітніх програм, навчальних та робочих навчальних планів, робочих програм навчальних дисциплін, програм практик, навчально-методичних комплексів навчальних дисциплін, комплектів документів контролю якості підготовки студентів з навчальних дисциплін (екзаменаційних білетів, завдань для проведення всіх видів контролю знань та вмінь); розробка і впровадження наочних навчальних посібників (схем, діаграм, стендів, слайдів, роздаткового матеріалу тощо). Методичний рівень професійної діяльності викладача поєднує безліч різноманітних видів діяльності. Цей рівень вимагає неабиякої відповідальності та уважності від викладача закладу вищої освіти, адже безпосередньо пов'язаний із навчальним рівнем, оскільки саме від правильно розроблених навчальних програм, навчальних практикумів, а також вдало підбраного матеріалу до кожного заняття буде значною мірою залежати якість надання освітніх послуг, а відповідно і рівень професійної підготовки майбутнього викладача вищої школи;

- на науковому рівні – написання, підготовка до опублікування монографій, наукових статей, тез доповідей; рецензування підручників, монографій, навчальних посібників, словників, дисертацій, наукових статей, наукових проєктів; підготовка та захист дисертації; участь у науковому проєкті; участь у конференціях, симпозіумах: про-

ведення, підготовка наукових доповідей; керівництво науково-дослідною роботою студентів; підготовка студентів до участі у конференціях, олімпіадах, наукових конкурсах. Науковий рівень професійної діяльності викладача охоплює написання наукових розвідок, тез, статей, навчальних підручників, участь у конференціях, симпозиумах. До того ж вагомим аспектом є керівництво науково-дослідною роботою студентів, оскільки тут роль викладача закладу вищої освіти полягає не лише у перевірці, а й в правильному спрямуванні студента з метою здійснення ґрунтовного наукового дослідження;

– на організаційному рівні – виконання плану роботи кафедри; робота у науково-методичних комісіях МОН України, експертних радах, спеціалізованих радах із захисту дисертацій; робота у радах університету, факультету, кафедри; участь в оргкомітетах з проведення наукових конференцій, симпозиумів, семінарів, тощо, виконання обов'язків вченого секретаря кафедри (факультету), куратора академічної групи; виконання обов'язків відповідального за різні аспекти діяльності кафедри (навчальні програми, курсове проектування, тощо); організація та проведення культурно-масових позанавчальних заходів зі студентами. Організаційний рівень спрямований на реалізацію потенціалу викладача вищої школи в інших аспектах діяльності закладу вищої освіти, адже цей рівень є невід'ємним складником цілісного освітньо-виховного процесу.

Відповідно до проаналізованих рівнів професійної діяльності викладача вищої школи варто зауважити, що для імплементації такої мультирівневої структури у практичну професійну діяльність педагога потрібна ґрунтовна підготовка викладача закладу вищої освіти ще в процесі його навчання.

Висновки. Отже, на сучасному етапі свого розвитку система вищої освіти України перебуває на щаблі інновацій та змін, саме тому питання особливостей психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів вищої школи набуває все більшої важливості.

Професійно-особистісне становлення і професійний розвиток майбутнього викладача закладу

вищої освіти поєднує в собі професійну спрямованість, професійне самовизначення, професійну самореалізацію і професіоналізм викладача. Професійна діяльність викладача потребує визначених соціально-психологічних рис і властивостей його характеру, а саме: загальногромадянських, морально-педагогічних, педагогічних, соціально-перцептивних, індивідуально-психологічних і психолого-педагогічних. За структурою професійна діяльність майбутнього викладача вищої школи є мультирівневою, оскільки вимагає виконання професійних завдань на навчальному, методичному, науковому та організаційному рівнях.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Батаршев А.В. Система психолого-педагогического сопровождения профессиональноличностного развития педагога. *Человек и образование*. 2015. № 1(42). С. 16–21.
2. Кабанова С.В., Корнилова Л.А., Красноок З.П. Психолого-педагогическая компетентность преподавателя технического вуза как важное условие эффективной подготовки будущих специалистов. *Наука. Техника. Технологии (Политехнический Вестник)*. 2015. № 1. С. 157–159.
3. Концепція розвитку освіти України на період 2015-2025 років : проект / Стратегічна дорадча група «Освіта». URL: http://tnpu.edu.ua/EKTS/proekt_koncept.pdf (дата звернення: 30.01.2021).
4. Лукьянова Л.В. Психолого-педагогическая квалификация преподавателей. *Формування сучасної концепції викладання природничих дисциплін в медичних освітніх закладах (біологія, фізика, хімія, педагогіка, психологія)* : матеріали ІХ Міжрегіональної наук.-метод. інтернет-конф., 1-2 грудня 2016 р. Харків : МІФ, 2016. С. 128–134.
5. Мирончук Н.М. Педагогічний супровід майбутніх викладачів вищої школи у процесі професійної підготовки. *Нові технології навчання*. 2016. Вип. 89, ч. 2. С. 127–131.
6. Про вищу освіту : Закон України від 14 лип. 2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 30.01.2021).
7. Радзівілова І.А. Зміст психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів вищої школи. *Priority directions of science and technology development: the 4th International scientific and practical conference*, December 20-22, 2020. Kyiv, 2020. 1472 p.